

Berkelsingel - Halvemaanstraat

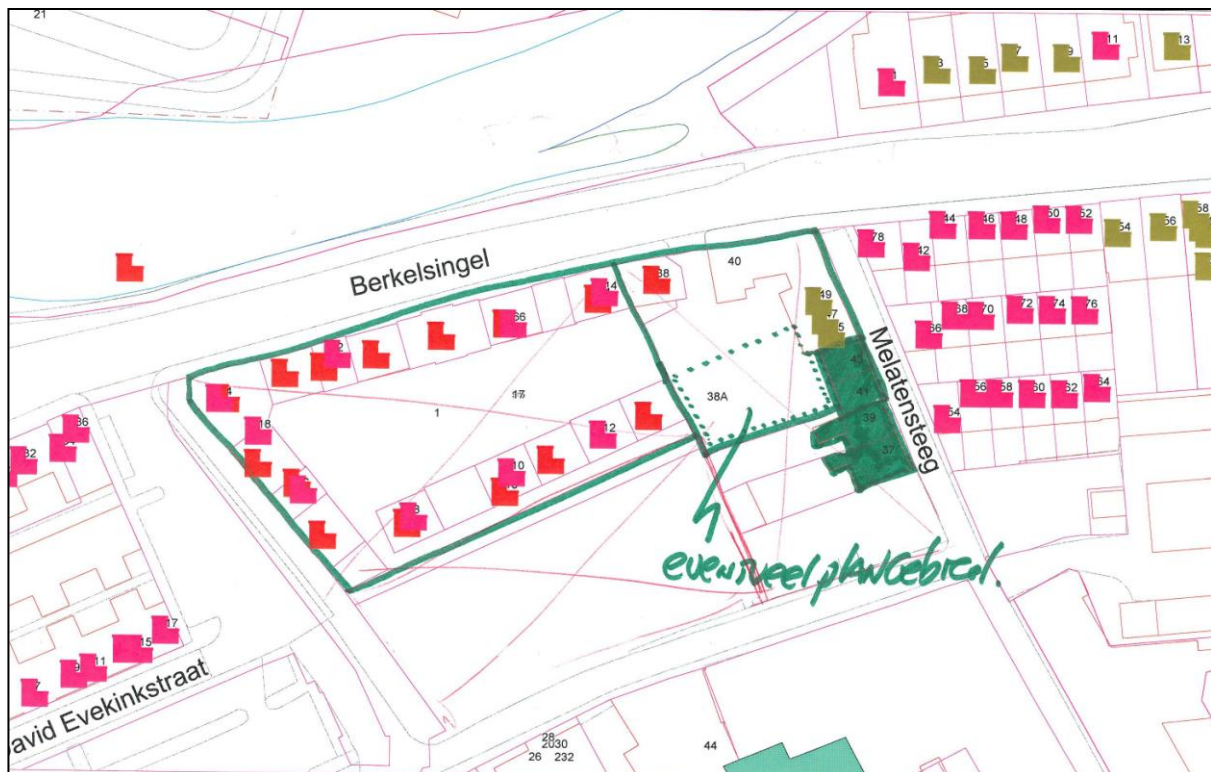
advies cultuurhistorie bouwlocatie binnenterrein

Aanleiding

Op 6 december 2011 is in de gemeentelijke monumentencommissie Zutphen het vooradvies behandeld met betrekking tot het initiatief voor bebouwing aan het Ruitershofje aansluitend aan het plan Halvemaanstraat van Esprit.

De commissie adviseert aan de gemeente Zutphen na analyse van de cultuurhistorische waarden een stedenbouwkundige notitie te maken waarin de belangrijkste cultuurhistorische randvoorwaarden worden verankerd. In voorliggend document wordt in dit advies voorzien.

Plangebied

Het plangebied is gelegen in de oksel van de bebouwing van het Ruitershofje aan de Berkelsingel en de bebouwing aan de Melatensteeg in de binnenstadswijk Spitaalstad. Het betreffende bouwblok bevindt zich tussen de Berkel aan de Noordzijde en de Laarstraat aan de Zuidzijde.

► Het Ruitershofje richting de Melatensteeg ("het Hekkelmanpleintje"). Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

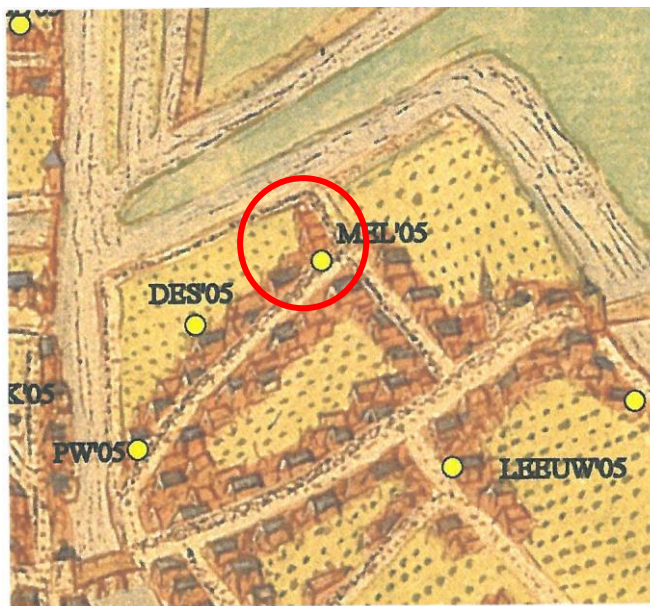
*Van boven naar onderen het
bouwblok uit 1938 aan de
Berkelsingel – hoek
Melatensteeg.*

*Het binnenplaatsje achter de
hoofdbebouwing
("Hekkelmanpleintje")*

*Onderste foto de straathoek
Melatensteeg – Halvemaanstraat
zoals na de sloop van de 19^e-
eeuwse bebouwing is ontstaan.
Foto's Jeroen Krijnen – gemeente
Zutphen*

Historisch-stedenbouwkundige analyse

- ▲ Uitsnede uit de stadsplattegrond van Jacob van Deventer (1565), overgenomen uit Fermin/Groothedde 2006 (ZAP 23)
- Uitsnede uit de stadsplattegrond van Nicolaes van Geelkercken (1639)

Dit gedeelte van de stad is vanaf de 13^e eeuw ontwikkeld, eerst langs de hoger gelegen hoofdstraten Laar- en Spitaalstraat, later ook het gebied daartussen (de Polsbroek). De aanleg van de Ruwerdijk langs de Berkel aan de noordzijde van het gebied kan een aanwijzing zijn voor de start van deze ontwikkeling: tot dan had de Berkel de mogelijkheid de laaggelegen Polsbroek in te stromen. De reden voor het aanleggen van de dijk was waarschijnlijk meer gelegen in het kunnen opstuwen van het Berkelwater ten behoeve van de watermolens verderop dan in het zorgen voor droge voeten van de Polsbroekgebruikers¹. Ophogingspakketten die in dit deel van de Spitaalstad zijn gevonden dateren uit het eind van de 13^e eeuw en bevestigen het gebruik van deze gronden vanaf deze periode². Aanvankelijk was de Spitaalstad niet in steen bevestigd, pas in 1396 werden de beide buitenpoorten in de Laar- en Spitaalstraat gebouwd.

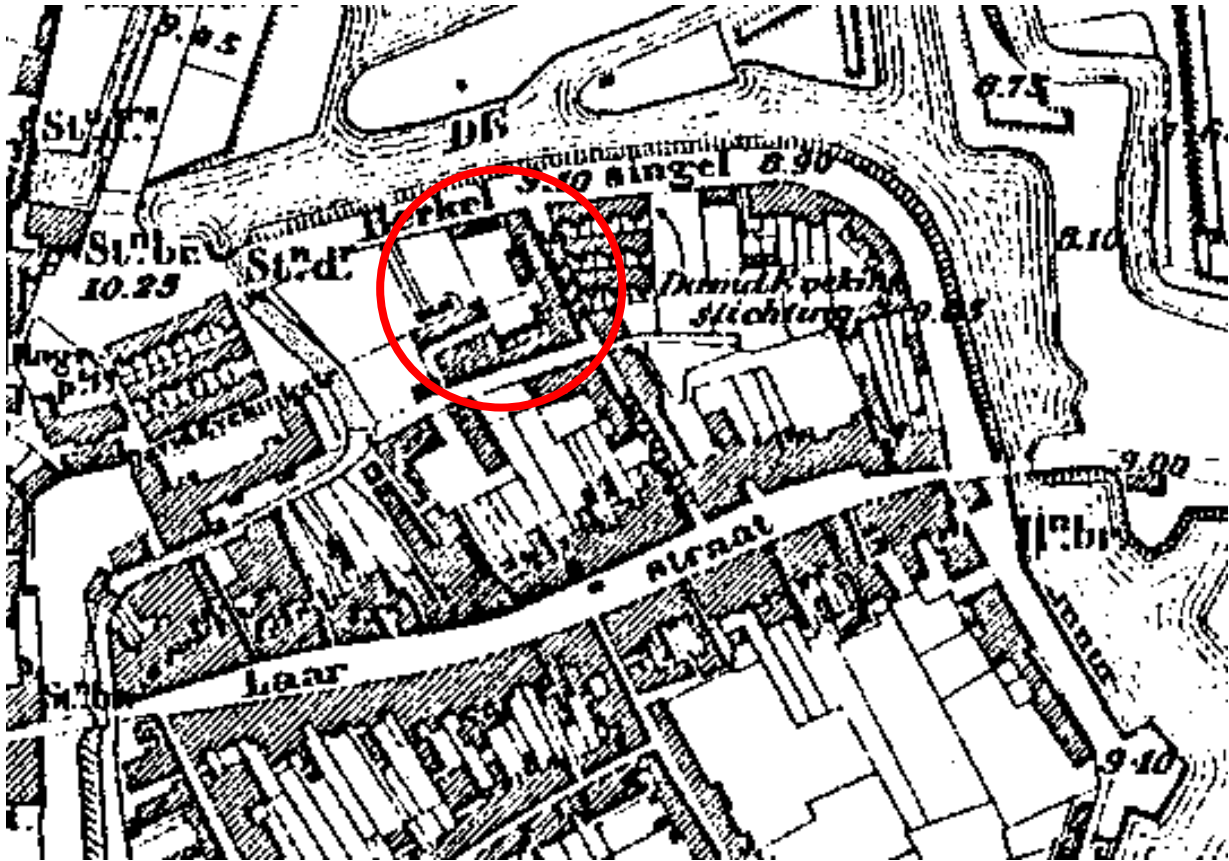
Het oudste kaartmateriaal dat is overgeleverd waarop Zutphen is afgebeeld is de stadsplattegrond van Jacob van Deventer (ca. 1565). Hierop is te zien dat de omgeving Halvemaanstraat – Melatensteeg dicht was bebouwd. Met de aanleg van het Paardewalbastion rond 1615 veranderde de omgeving ingrijpend³.

De Halvemaanstraat liep vanaf dat moment dood op de Binnengracht en van de dichte bebouwing is op de kaart van Nicolaes van Geelkercken uit 1639 weinig meer overgebleven: de grond is dan hoofdzakelijk in gebruik als sier- en moestuin, van de straat gescheiden door tuinenmuren.

Bij het vervaardigen van de kadastrale minuutkaart voor Zutphen in 1823 is in deze situatie niet veel

- Het huisje Melatensteeg 39 dateert mogelijk uit het begin van de 19^e eeuw. Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

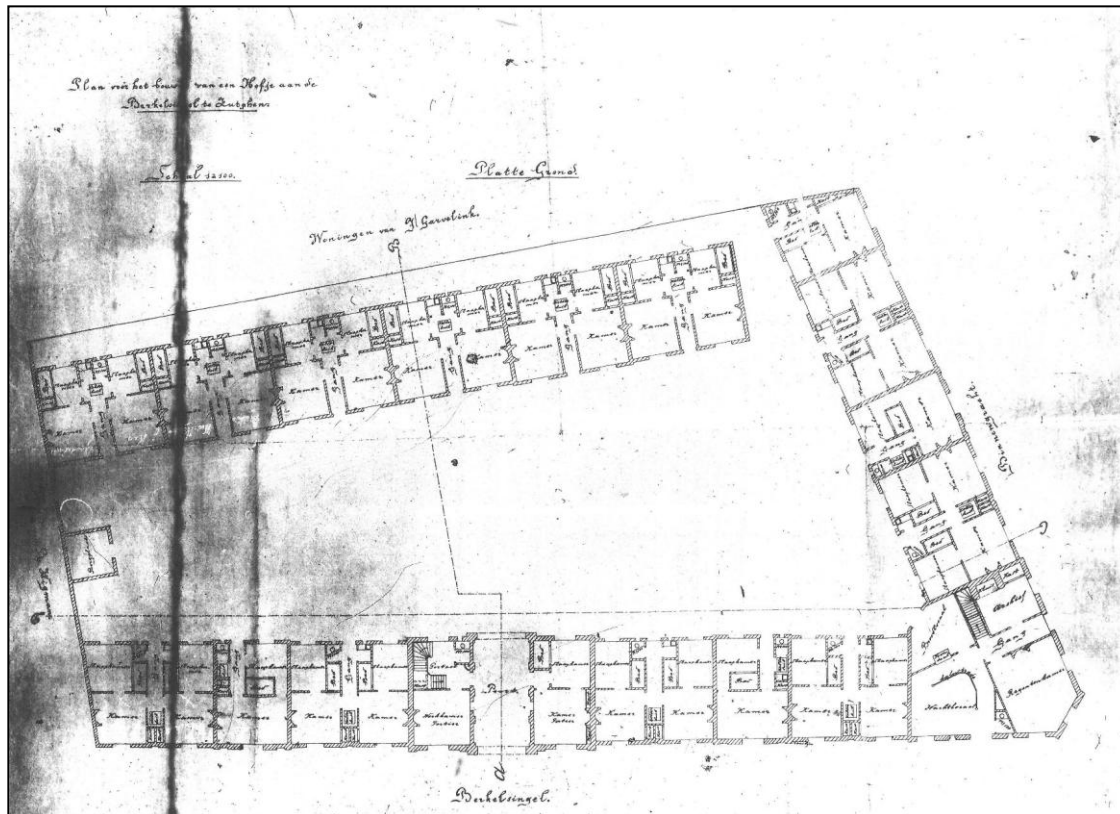
▲ Uitsnede uit de Herziene kaart voor de rivieren...etc. topografische inrichting 1889, opneming geschied 1887. Kaart nr. 5 Zutphen. Provinciaal Archief Gelderland (Arnhem) – Kaartenarchief Rijkswaterstaat. Binnen de rode cirkel de bouwlocatie. De Melatensteeg en Halvemaanstraat zijn dan goeddeels volgebouwd.

▼► Straathoek Halvemaanstraat - Melatensteeg ca. 1960. Rijtje tweelaags bebouwing met kap langs de Halvemaanstraat, op de hoek met de Melatensteeg voorzien van een wat vreemde afsluiting met lessenaarsdak. Het is zeer waarschijnlijk deze bebouwing die op de kaart van 1887 is gekarteerd. Foto collectie RAZ

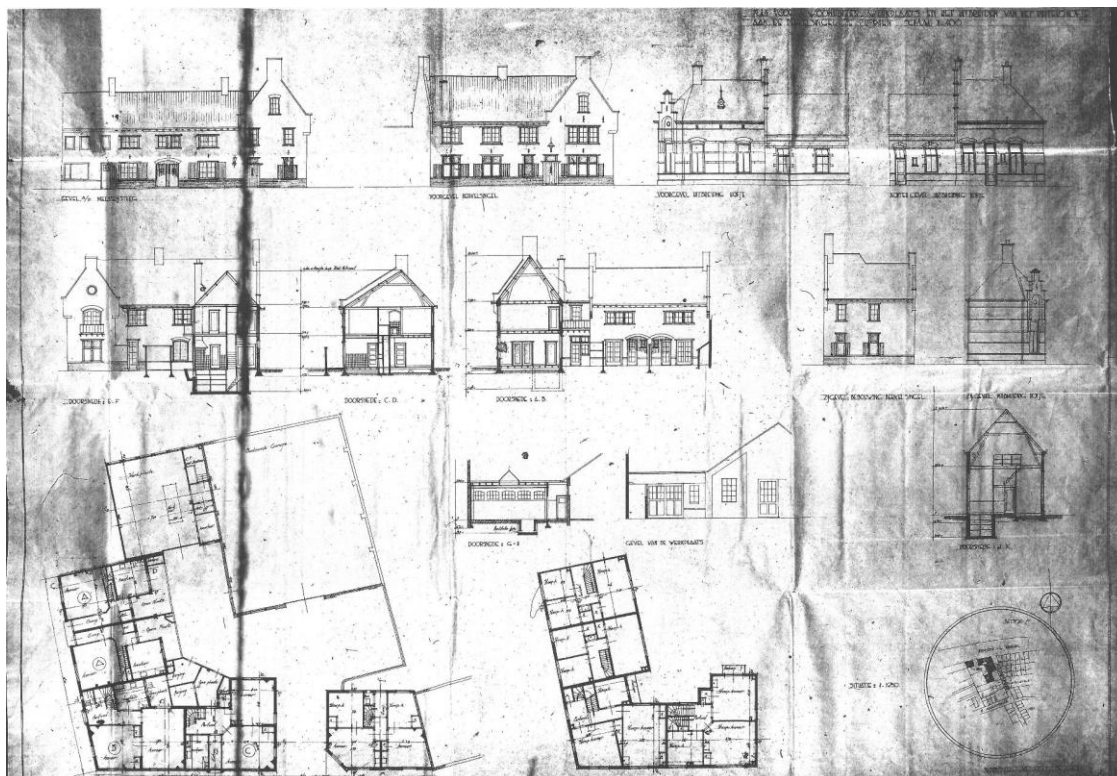
veranderd. De Melatensteeg is dan over vrijwel de gehele lengte bebouwd met overwegend kleine huisjes en ook aan de achterzijde van de Laarstraat heeft de bebouwing zich uitgebreid. De geleidelijke verdichting van bebouwing zet gedurende de 19^e eeuw door, de bouw van de huisjes van de David Evekinkstichting in 1878 aan de David Evekinkstraat en twee jaar later een tweede complex van dezelfde stichting aan de Berkelsingel en Melatensteeg hebben een meer planmatig karakter. De enige bebouwing die uit deze periode aan de Melatensteeg nog aantoonbaar is – behalve de woningen van de David Evekinkstichting – is het adres Melatensteeg 39. Het huisje is mogelijk hetzelfde dat reeds in 1823 op dezelfde plek op de kadastrale minuutplan is gekarteerd.

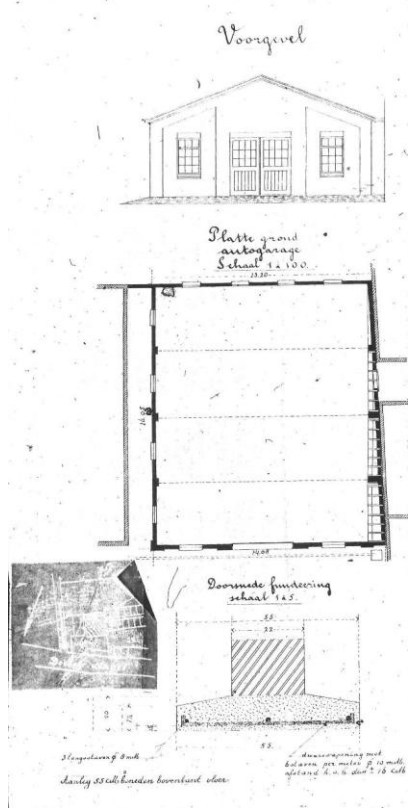
In 1897-1898 wordt het Ruitershofje gebouwd. Aan de oostzijde is het hofje open gelaten, zodat het de kenmerkende langgerekte U-vorm kreeg. De eigenaar van het hofje, de stichting Sint Anthony Groote Broederschap koopt in 1932 het naastgelegen perceel met de

▲ Plattegrond van het Ruitershofje uit 1897. Collectie bouwtekeningen RAZ
 ▼ Bouwplan uit 1939 voor uitbreiding van het hofje. Tegen het bestaande hofje werd in dezelfde neo-renaïssancestijl voortgebouwd, op de hoek met de Melatensteeg daarentegen in Delftse School-architectuur. Collectie bouwtekeningen RAZ

bebouwing aan de Melatensteeg aan.⁴ In 1934 wordt dan tegen een van de kopse gevels van het hofje een autowerkplaats gebouwd. Deze garage is in 2000 gesloopt waarna de tegenwoordige inrichting tot Hekkelmanpleintje is gerealiseerd. De hoek Berkelsingel – Melatensteeg wordt in 1939 opgevuld. Hierbij moest rekening gehouden worden met de vijf jaar eerder opgeleverde autowerkplaats. De beoogde bouwlocatie – het onderwerp van deze notitie - is gelegen achter dit blokje ter plaatse van de gesloopte garage.

▲ In 1934 werd op het binnenterrein achter Berkelsingel 40 tegen een kopgevel van het Ruitershofje deze werkplaats gebouwd, hetgeen bepalend werd voor de wijze waarop in 1939 de uitbreiding van het hofje gerealiseerd kon worden. Collectie bouwtekeningen RAZ

▲► In 1939 werd de aanbouw tegen het bestaande hofje in neo-rennaissance vormen gerealiseerd, terwijl het gebouw op de hoek met de Melatensteeg werd vormgegeven volgens de opvattingen van de Delftse School. Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

► De gemarkeerde ligging van de garage uit 1934 en naastgelegen schuur op een uitsnede van de kadastrale kaart uit 1948. De locatie komt vrijwel overeen met de voorgestelde bouwlocatie. Bron archief D.O.W. RAZ

Resume

Het Ruitershofje is in 1898 tot stand gekomen met een U-vormige plattegrond, waarbij de twee vleugels evenwijdig aan de Berkelsingel aan de oostzijde tot aan de toenmalige erfgrens werden gebouwd en met twee blinde topgevels werden beëindigd. In 1932 heeft de Sint Anthony Groote Broederschap het naastgelegen perceel aangekocht, waarop vreemd genoeg in 1934 een autowerkplaats werd gebouwd. Door de bouw van de garage werd een ongelukkige ruimtelijke situatie gecreëerd die de uitbreiding van het Ruitershofje in 1939 frustreerde.

De garage is in 2000 gesloopt waardoor de weg vrij is gekomen om het hofje alsnog op een ruimtelijk logische manier aan te vullen.

De cultuurhistorische randvoorwaarden

Bij bebouwing van de voorgestelde bouwlocatie zijn vanuit cultuurhistorisch perspectief de volgende factoren van belang:

1. De bouwlocatie van de panden is het uitvloeisel van historische rooilijnen en erfgrenzen en gelegen binnen het beschermde stadsgezicht.
2. Het Ruitershofje is een rijksmonument.
3. Het blok uit 1939 op de hoek Berkelsingel – Melatensteeg heeft een verzorgde architectonische vormgeving en is gaaf bewaard gebleven.
4. De nieuwe bebouwing kan in schaal wat forser zijn dan de lange vleugels van het hofje, overeenkomstig de wat forsere afmetingen van het afsluitende neo-rennaissance huis uit 1939.
5. Gevels van het nieuwe pand kunnen in het verlengde van de bestaande zuidelijke hofvleugel worden gerealiseerd, maar de oplossing met een blokje daar haaks op, zodat het Ruitershofje aan de oostzijde fysiek wordt afgesloten, kan ook onderzocht worden. In beide gevallen dient het gebouw te passen binnen cq. op te gaan in de beleving van het Ruitershofje
6. De aansluiting van het nieuwe bouwdeel op het bestaande hofje dient doordacht en zorgvuldig uitgevoerd te worden.
7. De visuele relatie met de bebouwing uit 1939 en de binnenruimte achter dit blokje (het Hekkelmanpleintje) is een aanvullend aandachtspunt.

Jeroen Krijnen
bouwhistoricus
14-2-2012

¹ Bert Fermin, *Het Paardenwalbastion. Archeologische begeleiding van de rioolvervangings in de David Evekinkstraat / Berkelsingel in Zutphen*, Zutphen 2009 (ZAP 54), 14-15

² Aangetroffen in 2009 in de Laarstraat; Bert Fermin en Michel Groothedde, *De middeleeuwse Laarstraat van brug tot poort. De archeologische begeleiding van de rioolvervangings in de Laarstraat te Zutphen*, Zutphen 2009 (ZAP 49), 59

³ Fermin 2009, 6

⁴ Rdmz, Redengevende omschrijving rijksmonument Berkelsingel 38 Zutphen, Zeist 2001